
Część A. Pytania egzaminacyjne

Rozdział I. Spadki

Pytanie I. Na jakich zasadach i co wchodzi w skład spadku w rozumieniu prawa cywilnego?

Ustalając zakres spadku w **rozumieniu prawa cywilnego** należy pamiętać o następujących zasadach:

- 1) spadek stanowią **prawa** (strona czynna spadku) i **obowiązki** (strona bierna spadku) **majątkowe** zmarłego;
- 2) oprócz długów powstałych **przed otwarciem spadku**, w skład spadku wchodzi także obowiązki, które nie istniały za życia spadkodawcy, a powstały albo w chwili jego śmierci, albo **nawet po śmierci** (art. 922 § 3 KC), np. koszty pogrzebu spadkodawcy, obowiązek dostarczenia dziadkom spadkodawcy środków utrzymania (art. 938 i 966 KC), obowiązek wydania małżonkowi spadkodawcy przedmiotów urządzenia domowego (art. 939 KC), obowiązek udostępnienia małżonkowi i innym osobom bliskim spadkodawcy korzystania z mieszkania i urządzenia domowego przez okres 3 miesięcy od otwarcia spadku (art. 923 § 1 KC);
- 3) **wylącono** z zakresu spadku prawa i obowiązki **ściśle związane z osobą zmarłego** (np. obowiązek alimentacyjny wynikający ze stosunków rodzinnoprawnych);
- 4) **wylącono** z zakresu spadku również prawa lub obowiązki, które z chwilą śmierci spadkodawcy „przechodzą na oznaczone osoby **niezależnie od tego**,

czy są one spadkobiercami” (np. członek spółdzielni może w deklaracji lub w odrębnym pisemnym oświadczeniu woli złożonym spółdzielni wskazać osobę, której spółdzielnia obowiązana jest po jego śmierci wypłacić udziały; prawo z tego tytułu nie należy do spadku, art. 16 § 4 PrSpółdz);

- 5) momentem decydującym o składnikach tworzących spadek w konkretnym wypadku jest **chwila otwarcia spadku, czyli śmierć spadkodawcy** (art. 924 KC);
- 6) przejście ogółu praw i obowiązków majątkowych następuje **z mocy ustawy**, co oznacza, że dla dziedziczenia nie jest istotne, czy następca prawny miał świadomość powołania go do spadku;
- 7) śmierć wywołuje także przekształcenia podmiotowe w stosunkach publiczno-prawnych, dlatego ustalając następstwo prawne po śmierci osoby fizycznej trzeba mieć na uwadze nie tylko spadek i jego dziedziczenie na podstawie reguł kodeksowych, lecz także **regulacje szczególne ze sfery stosunków publiczno-prawnych** (*E. Gniewek, P. Machnikowski*, Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2021, komentarz do art. 922 KC).

Pytanie 2. W jaki sposób zabezpieczono potrzeby mieszkaniowe osób bliskich spadkodawcy?

Śmierć spadkodawcy może diametralnie zmienić sytuację majątkową osób mu najbliższych. Ustawodawca zagwarantował, żeby w tym najtrudniejszym dla bliskich czasie zabezpieczyć, choć na pewien czas, ich dotychczasowe potrzeby mieszkaniowe.

Zgodnie z art. 923 KC, **małżonek i inne osoby bliskie** spadkodawcy, które mieszkały z nim do dnia jego śmierci, są uprawnione do korzystania w ciągu **3 miesięcy** od otwarcia spadku z mieszkania i urządzenia domowego w zakresie dotychczasowym. Uprawnienie to powstaje z mocy samego prawa (bez konieczności dokonywania przez osoby uprawnione dodatkowych czynności) w chwili otwarcia spadku i ma charakter obligacyjny. Rozrządzenie spadkodawcy wyłączające lub ograniczające to uprawnienie jest nieważne.

Czy uprawnienie to dotyczy małżonka, w stosunku do którego orzeczono separację, a któremu nie służy żadne prawo do lokalu mieszkalnego, w którym zamieszkiwał wspólnie ze swym współmałżonkiem aż do dnia jego śmierci, niebędącego spadkobiercą swego małżonka? Zgodnie z tezą wyroku NSA z 2.2.2011 r. (II GSK 151/10, Legalis): „Przepis art. 923 § 1 KC do kręgu uprawnionych do mieszkania zalicza obok małżonka także osoby bliskie spadkodawcy. Nie powinno budzić wątpliwości, że w określonych stanach faktycznych małżonka, w stosunku do którego orzeczono separację można i należy zaliczyć do osób bliskich spadkodawcy w rozumieniu art. 923 § 1 KC”.

Pytanie 2

Wszystkie osoby (małżonek lub osoba bliska spadkodawcy) muszą jednak spełniać ustawowy warunek **zamieszkiwania** ze spadkodawcą **do dnia jego śmierci** oraz korzystania z mieszkania i urządzenia domowego. Uprawnienie to **nie jest zależne** od tego, czy osoby bliskie uzyskają w konkretnym przypadku status spadkobiercy. Przez pojęcie osób bliskich spadkodawcy należy rozumieć zarówno osoby związane z nim więzami pokrewieństwa (np. rodzice czy dzieci), jak i więzami powinowactwa (np. teściowie). Pojęcie to może obejmować także osoby związane ze spadkodawcą faktycznym stosunkiem bliskości (np. konkubent czy konkubina). A co z małżonkiem, w stosunku do którego orzeczono separację? Czy uprawnienie to dotyczy małżonka, w stosunku do którego orzeczono separację, a któremu nie służy żadne prawo do lokalu mieszkalnego, w którym zamieszkiwał wspólnie ze swym współmałżonkiem aż do dnia jego śmierci, niebędącego spadkobiercą swego małżonka? Zgodnie z tezą wyr.. NSA z 2.2.2011 r. (II GSK 151/10, Legalis): „Przepis art. 923 § 1 KC do kręgu uprawnionych do mieszkania zalicza obok małżonka także osoby bliskie spadkodawcy. Nie powinno budzić wątpliwości, że w określonych stanach faktycznych małżonka, w stosunku do którego orzeczono separację można i należy zaliczyć do osób bliskich spadkodawcy w rozumieniu art. 923 § 1 KC”. Nie jest to jednak pogląd ugruntowany w orzecznictwie i doktrynie, stąd można się spotkać również ze stanowiskiem, że uprawnienie z art. 923 KC nie przysługuje małżonkowi, w stosunku do którego orzeczono separację.

Regulacja ta nie ogranicza uprawnień małżonka i innych osób bliskich spadkodawcy, które wynikają z najmu lokali lub ze spółdzielczego prawa do lokalu.

Pytanie 3. Kiedy następuje „otwarcie spadku” i jakie niesie za sobą następstwa?

Spadek otwiera się z chwilą **śmierci spadkodawcy** (art. 924 KC), a spadkobierca nabywa spadek w chwili jego otwarcia (art. 925 KC). Nabycie to nie jest uzależnione ani od złożonego przez spadkobiercę oświadczenia o przyjęciu spadku, ani od uzyskania przez niego orzeczenia odpowiedniego sądu lub organu państwowego. Postanowienie o nabyciu spadku potwierdza jedynie nabycie spadku, które z mocy art. 925 KC nastąpiło już wcześniej – z chwilą otwarcia spadku, tj. śmierci spadkodawcy.

Za chwilę śmierci uznaje się tzw. **śmierć mózgową**, polegającą na trwałym i nieodwracalnym ustaniu funkcji pnia mózgu (art. 9 ust. 6 ustawy z 1.7.2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1185).

Zgodnie z art. 95 ust. 1 pkt 4 PrASC, **akt zgonu** zawiera datę, godzinę oraz miejsce zgonu, albo jeżeli nie są znane – datę, godzinę i miejsce znalezienia zwłok.

Zdarza się jednak również tak, że moment otwarcia spadku wyznacza chwila śmierci spadkodawcy określona w **postanowieniu sądu o stwierdzeniu zgonu** (postępowanie o stwierdzenie zgonu wszczyna się w przypadku gdy śmierć osoby, której postępowanie dotyczy jest niewątpliwa, lecz nie sporządzono aktu zgonu; art. 535 KPC i nast.) albo w **postanowieniu o uznaniu za zmarłego** (wniosek o uznanie za zmarłego można zgłosić nie wcześniej niż na rok przed końcem terminu, po upływie którego zaginiony może być uznany za zmarłego; gdy jednak uznanie za zmarłego może nastąpić po upływie roku lub krótszego niż rok terminu od zdarzenia, które uzasadnia prawdopodobieństwo śmierci zaginionego, wniosek o uznanie za zmarłego zgłosić można dopiero po upływie tego terminu; art. 526 i nast. KPC).

Moment otwarcia spadku jest decydujący dla określenia składników (aktywów i pasywów) majątku spadkowego oraz oznaczenia kręgu podmiotów, które mogą być następcami prawnymi danego spadkodawcy (zob. *M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski, Kodeks cywilny. Komentarz, t. 2, Warszawa 2021, komentarz do art. 924, Nb 4*). Należy jednak pamiętać, że o ile skład spadku sąd ustala na dzień jego otwarcia, to jego wartość – na podstawie cen (rynkowych) z chwili dokonywania działu (*vide post. SN – Izba Cywilna z 26.5.2021 r., V CSKP 26/21, Legalis: „Ustalenie przez sąd składu i stanu spadku następuje z chwilą jego otwarcia (art. 924 KC), a jego wartości – na podstawie cen (rynkowych) z chwili dokonywania działu”*).

Pytanie 4. Jakie tytuły do dziedziczenia występują w Kodeksie cywilnym?

Prawo polskie zna jedynie dwa tytuły powołania do spadku: otóż powołanie określonej osoby do spadku może wynikać jedynie **z ustawy** (dziedziczenie ustawowe) lub **z testamentu** (dziedziczenie testamentowe).

Dziedziczenie ustawowe co do całości spadku następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy albo gdy żadna z osób, które powołał, nie chce lub nie może być spadkobiercą.

Z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie, **dziedziczenie ustawowe co do części spadku** następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał do tej części spadkobiercy albo gdy którakolwiek z kilku osób, które powołał do całości spadku, nie chce lub nie może być spadkobiercą.

Kodeks cywilny daje **pierwszeństwo porządkowi dziedziczenia określonego przez spadkodawcę w testamencie**, co wynika z treści art. 926 KC. „Wprawdzie zgodnie z art. 926 § 2 KC pierwszeństwo ma dziedziczenie na podstawie testamentu, jednak od tej reguły zostały przewidziane pewne wyjątki. W kategoriach takiego wyjątku należy rozpatrywać sytuację, w której testament nie został ujawniony w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku (z jakichkolwiek przyczyn),

a następnie nie zachowano terminu określonego w art. 679 § 1 zd. 2 KPC. Ochrona stabilności stwierdzonego prawomocnym orzeczeniem porządku dziedziczenia nakazuje odmówienia ochrony spadkobiercy testamentowemu” (post. SN – Izba Cywilna z 2.6.2000 r., II CKN 981/98, Legalis).

A z jakim porządkiem dziedziczenia mamy do czynienia w sytuacji, gdy spadkodawca w testamencie powołał do spadku osobę, która w chwili otwarcia spadku nie żyje? Otóż: „Testament powołujący do spadku osobę, która w chwili otwarcia spadku nie żyła, jest nieskuteczny i w grę wchodzi dziedziczenie ustawowe” (post. SN – Izba Cywilna z 22.5.2019 r., III CSK 340/18, Legalis).

Pytanie 5. Czy każda osoba fizyczna i prawna może dziedziczyć?

Tylko taka, która posiada zdolność do dziedziczenia. Przesłanki **zdolności do dziedziczenia**, a więc zdolności stania się spadkobiercą, są następujące:

- 1) **osoba fizyczna** musi żyć w chwili otwarcia spadku (art. 927 § 1 KC), przesłanki tej nie spełnia osoba fizyczna, która zmarła jednocześnie ze spadkodawcą (zob. art. 32 KC); **wyjątek** ustanowiono wobec dziecka poczętego, a jeszcze nieurodzonego w chwili otwarcia spadku – *nasciturus* ma bowiem warunkową zdolność do dziedziczenia, gdyż może być spadkobiercą, jeżeli urodzi się żywy (art. 927 § 2 KC);
- 2) **osoba prawna** musi istnieć w chwili otwarcia spadku (art. 927 § 1 KC); zasada ta ma odpowiednie zastosowanie do jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 33¹ § 1 KC); **wyjątek** od zasady wyrażonej w art. 927 § 1 KC wprowadzono względem **fundacji lub fundacji rodzinnej ustanowionej przez spadkodawcę w testamencie** – ma ona warunkową zdolność do dziedziczenia, jeżeli zostanie wpisana do rejestru w ciągu 2 lat od ogłoszenia testamentu (art. 927 § 3 KC).

Pytanie 6. Kiedy spadkobierca jest niegodny dziedziczenia i w jaki sposób tego dowieść?

„Niegodność dziedziczenia opiera się na założeniu, że w pewnych sytuacjach względy natury etycznej przemawiają za pozbawieniem określonej osoby zdolności do dziedziczenia po otwarciu spadku, a więc już po uzyskaniu tytułu powołania do dziedziczenia. Do wyłączenia z dziedziczenia osoby niegodnej dochodzi jednak dopiero z chwilą uprawomocnienia się konstytutywnego orzeczenia sądu; niegodność nie następuje nigdy *ipso iure*. Ustalone w art. 928 § 1 KC przyczyny uznania za niegodnego dziedziczenia mają charakter wyczerpujący i wyłączny, stąd też nie-

możliwe jest żądanie uznania niegodności z innych, choćby najbardziej uzasadnionych powodów. Należy też podkreślić, że konkretna przyczyna uznania za niegodnego musi obciążać danego spadkobiercę, wynikać z jego własnego zachowania czy postępowania określonego w art. 928 § 1 KC” (wyr. SA w Krakowie – I Wydział Cywilny z 20.5.2014 r., I ACa 357/14, Legalis).

Przyczyny niegodności ujęto w art. 928 § 1 KC w trzech grupach. Wyliczenie to jest wyczerpujące, stanowi **katalog zamknięty**.

Spadkobierca może być uznany przez sąd za niegodnego, jeżeli:

- 1) dopuścił się umyślnie **ciężkiego przestępstwa** przeciwko spadkodawcy; („Dokonanie oceny, czy dane przestępstwo można zakwalifikować jako ciężkie, pozostaje sądowi orzekającemu w procesie o uznanie spadkobiercy za niegodnego, który musi rozważyć za każdym razem okoliczności konkretnego przypadku. Sąd cywilny dokonuje zatem samodzielnie oceny, czy przestępstwo jest przestępstwem «ciężkim». Jeżeli spadkobierca nie został skazany w postępowaniu karnym, sąd cywilny może samodzielnie ustalić fakt popełnienia przestępstwa”, tak wyr. SO w Łodzi – III Wydział Cywilny Odwoławczy z 30.3.2022 r., III Ca 1472/20, Legalis)
- 2) **podstępem** lub **groźbą nakłonił spadkodawcę** do sporządzenia lub odwołania testamentu albo w taki sam sposób przeszkodził mu w dokonaniu jednej z tych czynności; („Okoliczność, że spadkobierca zadbał o swoje interesy prowadząc do leżącej w szpitalu spadkodawczyni notariusza nie może być utożsamiana z użyciem podstępu czy groźby w celu skłonienia testatora do sporządzenia testamentu określonej treści. Nie może o tym świadczyć także wystąpienie z wnioskiem o stwierdzenie nabycia spadku w kilka dni po śmierci spadkodawczyni. Wprawdzie nie jest to postępowanie zgodne z powszechnie przyjętymi obyczajami, ale także nie może świadczyć o istnieniu przesłanek niegodności dziedziczenia”, tak wyr. SN – Izba Cywilna z 10.12.1999 r., II CKN 627/98, Legalis)
- 3) umyślnie **ukrył** lub **zniszczył** testament spadkodawcy, **podrobił** lub **przerobił** jego testament albo **świadomie skorzystał** z testamentu przez inną osobę podrobionego lub przerobionego; („Spadkobierca może być uznany za niegodnego dziedziczenia, jeżeli podrobił podpis spadkodawcy pod treścią pisma stwierdzającego treść testamentu ustnego lub skorzystał z takiego pisma”, tak wyr. SN – Izba Cywilna z 22.5.2002 r., I CK 26/02, Legalis)
- 4) uporczywie uchylał się od wykonywania wobec spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego określonego co do wysokości orzeczeniem sądowym, ugodą zawartą przed sądem albo innym organem albo inną umową;
- 5) uporczywie uchylał się od wykonywania obowiązku pieczy nad spadkodawcą, w szczególności wynikającego z władzy rodzicielskiej, opieki, sprawowania

funkcji rodzica zastępczego, małżeńskiego obowiązku wzajemnej pomocy albo obowiązku wzajemnego szacunku i wspierania się rodzica i dziecka.

Przesłanki niegodności dziedziczenia wskazane w pkt 4 i 5 powyżej zostały wprowadzone do art. 928 KC 15.11.2023 r., celem przeciwstawienia się możliwości uzyskania korzyści ze spadku przez osobę niewykonującą obowiązków wynikających z prawa rodzinnego i zasad współżycia społecznego w stosunku do spadkodawcy, pomimo realnej możliwości ich spełnienia.

Spadkobierca niegodny zostaje wyłączony od dziedziczenia, tak jakby nie dożył otwarcia spadku.

Uznania spadkobiercy za niegodnego może żądać **każdy, kto ma w tym interes.** „Z powództwem o uznanie za niegodnego (art. 929 KC) może wystąpić osoba należąca do kręgu spadkobierców ustawowych, nawet jeżeli nie dziedziczyłaby” (wyr. SN – Izba Cywilna z 11.3.2003 r., V CKN 1871/00, Legalis).

Z żądaniem takim może wystąpić w ciągu **roku** od dnia, w którym dowiedział się o przyczynie niegodności, nie później jednak niż przed upływem **3 lat** od otwarcia spadku.

Spadkobierca nie może być uznany za niegodnego, jeżeli spadkodawca mu przebaczył.

Jeżeli w chwili przebaczenia spadkodawca nie miał zdolności do czynności prawnych, przebaczenie jest skuteczne, gdy nastąpiło z dostatecznym rozeznaniem.

Pytanie 7. Jaka kolejność dziedziczenia przewiduje Kodeks cywilny?

Prawo cywilne określa sześć klas spadkobierców powołanych do dziedziczenia ustawowego:

1. W pierwszej kolejności powołane są z ustawy do spadku **dzieci spadkodawcy** oraz jego **małżonek**; dziedziczą oni w częściach równych, jednak część przypadająca małżonkowi nie może być mniejsza niż jedna czwarta całości spadku. Jeżeli dziecko spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadął, przypada jego dzieciom w częściach równych. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych.
2. W braku zstępnych spadkodawcy powołani są do spadku z ustawy jego **małżonek i rodzice**; udział spadkowy każdego z rodziców, które dziedziczy w zbiegu z małżonkiem spadkodawcy, wynosi jedną czwartą całości spadku. Jeżeli ojcostwo rodzica nie zostało ustalone, udział spadkowy matki spadkodawcy, dziedziczącej w zbiegu z jego małżonkiem, wynosi połowę spadku.
3. W braku zstępnych i małżonka spadkodawcy cały spadek przypada jego **rodzicom w częściach równych**; jeżeli jedno z rodziców spadkodawcy nie dożyło

otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadął, przypada **rodzeństwu** spadkodawcy w częściach równych.

4. W braku zstępnych, małżonka, rodziców, rodzeństwa i zstępnych rodzeństwa spadkodawcy cały spadek przypada **dziadkom spadkodawcy**; dziedziczą oni w częściach równych. Jeżeli którekolwiek z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadął, przypada jego dzieciom w częściach równych. Jeżeli dziecko któregokolwiek z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadął, przypada jego dzieciom w częściach równych. W braku dzieci i wnuków tego z dziadków, który nie dożył otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadął, przypada pozostałym dziadkom w częściach równych. Powyższe jest wynikiem nowelizacji KC z 15.11.2023 r., która zawężyła krąg spadkobierców ustawowych dochodzących do dziedziczenia po spadkodawcy jedynie do dzieci i wnuków dziadków spadkodawcy.
5. W braku małżonka spadkodawcy i krewnych, powołanych do dziedziczenia z ustawy, spadek przypada w częściach równych tym **dzieciom małżonka spadkodawcy**, których żadne z rodziców nie dożyło chwili otwarcia spadku (jeżeli więc **pasierb** ma rodzica naturalnego, wówczas wyłączone jest jego dziedziczenie ustawowe po ojczymie lub macosze).
6. W braku małżonka spadkodawcy, jego krewnych i dzieci małżonka spadkodawcy, powołanych do dziedziczenia z ustawy, spadek przypada **gminie ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy** jako spadkobiercy ustawowemu. Jeżeli ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy w Rzeczypospolitej Polskiej nie da się ustalić albo ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy znajdowało się za granicą, spadek przypada **Skarbowi Państwa** jako spadkobiercy ustawowemu.

„W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku sąd jest związany wnioskiem tylko co do osoby spadkodawcy. Sposób dziedziczenia i **krąg spadkobierców jest ustalany z urzędu**. Obowiązek zbadania, kto jest spadkobiercą, dotyczy spadkobierców zarówno powołanych do spadku z ustawy, jak i z testamentu. Przy dziedziczeniu ustawowym konieczne jest ustalenie głównie związku rodzinnego określonych osób fizycznych ze spadkodawcą, o których mowa w art. 931–937 KC oraz okoliczności wyłączających poszczególne osoby od dziedziczenia” (post. SN – Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych z 26.5.2021 r., I NSNc 76/21, Legalis).

Pytanie 8. Czy przepisy o powołaniu do dziedziczenia z ustawy mają zastosowanie w stosunku do małżonka spadkodawcy pozostającego w separacji?

Przepisów o powołaniu do dziedziczenia z ustawy **nie stosuje się** do małżonka spadkodawcy pozostającego w separacji (art. 935¹ KC). Małżonek taki nie należy do żadnej z grup spadkobierców ustawowych, co nie stoi na przeszkodzie powołania go do dziedziczenia w testamencie.

Powołany przepis jest w zasadzie potwierdzeniem regulacji zawartej w art. 61⁴ § 1 KRO: „Orzeczenie separacji ma skutki takie jak rozwiązanie małżeństwa przez rozwód, chyba że ustawa stanowi inaczej”.

„W związku z tym, że uczestnik pozostawał w separacji ze spadkodawczynią w chwili jej śmierci, nie jest powołany do dziedziczenia z ustawy po swojej żonie. Spadek po spadkodawczyni dziedziczą zatem na podstawie ustawy jej dzieci, w częściach równych” (post. SO w Lublinie z 13.6.2013 r., II Ca 338/13, Legalis).

Pytanie 9. Jakie zasady dziedziczenia obowiązują przy przysposobieniu pełnym?

Przysposobiony dziedziczy po przysposabiającym i jego krewnych **tak, jakby był dzieckiem przysposabiającego**, a przysposabiający i jego krewni dziedziczą po przysposobionym **tak, jakby przysposabiający był rodzicem przysposobionego**.

Przysposobiony nie dziedziczy natomiast po swoich wstępnych naturalnych i ich krewnych, a osoby te nie dziedziczą po nim.

W wypadku gdy jeden z małżonków przysposobił dziecko drugiego małżonka, przepisu art. 936 § 2 KC nie stosuje się względem tego małżonka i jego krewnych, a jeżeli takie przysposobienie nastąpiło po śmierci drugiego z rodziców przysposobionego, także względem krewnych zmarłego, których prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa zostały w orzeczeniu o przysposobieniu utrzymane.

„Zasady dziedziczenia określone w art. 936 KC znajdują zastosowanie, jeżeli w chwili otwarcia spadku istniało **prawomocne orzeczenie o przysposobieniu**. Skoro w chwili śmierci biologicznego ojca małoletnia nie pozostawała w stosunku przysposobienia, dziedziczy po nim z ustawy stosownie do art. 931 § 1 KC. Okoliczność, że później doszło do przysposobienia, nie zmienia już porządku dziedziczenia, do którego doszło wcześniej” (post. SN – Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych z 22.5.2019 r., I NSNc 3/19, Legalis).

Pytanie 10. Jakie zasady dziedziczenia obowiązują przy przysposobieniu niepełnym?

Oprócz przysposobienia pełnego ustawodawca w art. 124 KRO reguluje przysposobienie niepełne. Jeżeli skutki przysposobienia polegają wyłącznie na powstaniu stosunku między przysposabiającym a przysposobionym (przysposobienie niepełne), stosuje się poniższe zasady dziedziczenia:

- 1) przysposobiony dziedziczy po przysposabiającym na równi z jego dziećmi, a zstępni przysposobionego dziedziczą po przysposabiającym na tych samych zasadach co dalsi zstępni spadkodawcy;
- 2) przysposobiony i jego zstępni nie dziedziczą po krewnych przysposabiającego, a krewni przysposabiającego nie dziedziczą po przysposobionym i jego zstępnych;
- 3) rodzice przysposobionego nie dziedziczą po przysposobionym, a zamiast nich dziedziczy po przysposobionym przysposabiający; poza tym przysposobienie nie narusza powołania do dziedziczenia wynikającego z pokrewieństwa.

Pytanie 11. Jakie przesłanki muszą zostać spełnione, aby dziadkom spadkodawcy przysługiwało roszczenie o dostarczenie środków utrzymania względem spadkobiercy nieobciążonego takim obowiązkiem? Czy roszczenie to się przedawnia?

Dziadkowie spadkodawcy, jeżeli (1) **znajdują się w niedostatku** i (2) **nie mogą otrzymać należnych im środków utrzymania od osób, na których ciąży względem nich ustawowy obowiązek alimentacyjny**, mogą żądać od spadkobiercy nieobciążonego takim obowiązkiem środków utrzymania w stosunku do swoich potrzeb i do wartości jego udziału spadkowego. Oczywiście roszczenie to nie przysługuje dziadkom dziedziczącym z ustawy. Spadkobierca może uczynić zadość temu roszczeniu także w ten sposób, że zapłaci dziadkom spadkodawcy sumę pieniężną odpowiadającą wartości jednej czwartej części swojego udziału spadkowego.

Roszczenie z art. 938 KC **nie ulega przedawnieniu**. Do przedawnienia poszczególnych rat należy stosować art. 118 KC (przedawnienie roszczeń o świadczenia okresowe).

Pytanie 12. Kto może sporządzić testament i kiedy można go odwołać?

Sporządzić i odwołać testament może tylko **osoba mająca pełną zdolność do czynności prawnych**. Testamentu nie można sporządzić ani odwołać przez przed-

stawiciela. Po stronie testatora musi zachodzić wola i świadomość dokonywania czynności prawnej na wypadek śmierci (*animus testandi*).

Testament może zawierać rozrządzenia **tylko jednego spadkodawcy**. „Nieważność testamentu przewidzianego w art. 951 KC spowodowana zamieszczeniem w nim rozporządzeń dwóch spadkodawców (art. 942 KC) nie stanowi przeszkody do uznania oświadczeń woli złożonych przez tych spadkodawców za dwa oddzielne testamety ustne. Nieświadomość skutku w postaci nieważności sporządzonego testamentu sprawia, że spadkodawca pozostaje w błędnym przekonaniu o zgodnym z prawem rozrządzeniu i stanowi szczególną okoliczność uniemożliwiającą zachowanie zwykłej formy testamentu” (post. SN – Izba Cywilna z 17.3.2004 r., II CK 67/03, Legalis).

Spadkodawca może **w każdej chwili odwołać** zarówno cały testament, jak i jego poszczególne postanowienia.

„W doktrynie dominuje pogląd, że testament odwołujący, następnie odwołany, nie powoduje odzyskania mocy przez pierwotny testament, chyba że z okoliczności sprawy wynika, iż spadkodawca wyraził odmienną wolę. Zapatrywanie to należy podzielić, skoro polskie prawo spadkowe nie przewiduje przywrócenia skuteczności testamentowi odwołanemu” (post. SN – Izba Cywilna z 14.12.2004 r., II CK 245/04, Legalis).

Pytanie 13. Jakie wady oświadczenia woli skutkują nieważnością testamentu?

Podstawowym kryterium oceny ważności testamentu, jako czynności prawnej jest istnienie po stronie testatora woli testowania (*animus testandi*). Brak tej woli przesądza o tym, że czynność prawna jednostronna na wypadek śmierci (testament) w ogóle nie została dokonana (nie zostało złożone oświadczenie woli).

Kodeks cywilny (art. 945 § 1) przewiduje trzy wady oświadczenia woli testatora, a mianowicie testament jest nieważny, jeżeli został sporządzony:

- 1) w stanie **wyluczającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli**;
- 2) pod wpływem **błędu** uzasadniającego przypuszczenie, że gdyby spadkodawca nie działał pod wpływem błędu, nie sporządziłby testamentu tej treści;
- 3) pod wpływem **groźby**.

„**Stan wyluczający świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli** może być rozumiany tylko jako stan, w którym możliwość wolnego wyboru jest całkowicie wyłączona. W celu ustalenia stanu świadomości testatora w chwili sporządzenia testamentu z zasady przeprowadza się dowód z opinii biegłego, przy czym dowód ten przeprowadza się już po jego śmierci. Fakt śmierci nie stoi jednak na przeszkodzie przeprowadzeniu dowodu z opinii biegłego lub przesłuchania

świadków. Jak słusznie wskazał sąd I instancji powołując się na orzecznictwo Sądu Najwyższego (post. z 21.4.2004 r., III CK 523/02), suggestia osób trzecich nie wyłącza swobody powzięcia decyzji. W przeciwnym wypadku niemal każde oświadczenie woli byłoby dotknięte wadą wskazaną w art. 945 § 1 pkt 1 KC, rzadko bowiem człowiek działa zupełnie swobodnie.

Nieważny jest również testament sporządzony **pod wpływem błędu** uzasadniającego przypuszczenie, że gdyby spadkodawca nie działał pod wpływem błędu, nie sporządziłby testamentu danej treści. Do przyjęcia, że testament został sporządzony pod wpływem błędu, nie ma znaczenia, czego błąd dotyczył, treści testamentu czy też pobudek jego sporządzenia. Wystarczy, że w danych okolicznościach jest on subiektywnie istotny, czyli prowadzi do ustalenia, że gdyby spadkodawca nie działał pod wpływem błędu, nie sporządziłby testamentu o określonej treści. Z tego też punktu widzenia nie ma znaczenia przyczyna powstania błędu, czy powstał on na skutek mylnego wyobrażenia testatora, czy działań osób trzecich. O tym, czy błąd spadkodawcy jest istotny, decyduje ocena konkretnego wypadku, przy uwzględnieniu wszelkich okoliczności, dokonywana wyłącznie w kategoriach subiektywnych spadkodawcy (błąd powinien stanowić przyczynę sprawczą sporządzenia testamentu).

Również sporządzenie testamentu **pod wpływem groźby** prowadzi do nieważności testamentu. Groźba, jako wada oświadczenia woli przy testamencie wystąpi wówczas, gdy po stronie testatora powstaje stan obawy, pod wpływem którego sporządza on testament, tj. składa określone oświadczenie woli, przy czym stan ten ma poważny, chociaż niekoniecznie wyłączny wpływ na decyzję testatora (komentarz do art. 945 KC, *A. Kidyba*)” (post. SO w Słupsku z 5.7.2013 r., IV Ca 311/13, Legalis).

Na nieważność testamentu z powyższych przyczyn nie można się powołać po upływie **lat 3** od dnia, w którym osoba mająca w tym interes dowiedziała się o przyczynie nieważności, a w każdym razie po upływie **lat 10** od otwarcia spadku.

Pytanie 14. Czy możliwe jest odwołanie testamentu?

Tak; odwołanie testamentu może nastąpić bądź w ten sposób, że spadkodawca **sporządzi nowy testament**, bądź też w ten sposób, że w zamiarze odwołania **testament zniszczy** lub pozbawi go cech, od których zależy jego ważność, bądź wreszcie w ten sposób, że **dokona w testamencie zmian**, z których wynika wola odwołania jego postanowień.

Jeżeli spadkodawca sporządził nowy testament nie zaznaczając w nim, że poprzedni odwołuje, **ulegają odwołaniu tylko te postanowienia poprzedniego testamentu, których nie można pogodzić z treścią nowego testamentu.**

Pytanie 15. Jak sporządzić testament własnoręczny?

Spadkodawca może sporządzić testament własnoręczny, czyli holograficzny, w ten sposób, że **napisze go w całości pismem ręcznym, podpisze i opatrzy datą**.

Brak daty nie pociąga za sobą nieważności testamentu własnoręcznego, jeżeli nie wywołuje wątpliwości co do zdolności spadkodawcy do sporządzenia testamentu, co do treści testamentu lub co do wzajemnego stosunku kilku testamentów.

Ważny jest również testament własnoręczny zawarty w liście spadkodawcy skierowanym do spadkobiercy, podpisany w sposób określający jedynie stosunek rodzinny spadkodawcy do spadkobiercy, jeżeli okoliczności nie nasuwają wątpliwości co do powagi i zamiaru takiego rozporządzenia (uchw. SN(7) – Izba Cywilna – zasada prawna z 28.4.1973 r., III CZP 78/72, Legalis).

Pytanie 16. Czy testament własnoręczny podpisany samym imieniem spadkodawcy jest ważny?

Tak, ale tylko wyjątkowo, zależnie od okoliczności. Sąd Najwyższy dopuścił tę uproszczoną wersję podpisu w przypadku, jeżeli stosunek osobisty spadkodawcy i adresata uzasadnia tego rodzaju podpis (post. SN – Izba Cywilna z 9.12.2008 r., II CSK 514/08, Legalis): „Do ważności testamentu holograficznego zawartego w liście wystarczy podpisanie go tylko imieniem, jeżeli stosunek osobisty spadkodawcy i adresata uzasadnia tego rodzaju podpis”.

Pytanie 17. Czy testament własnoręczny musi być osobnym pismem?

Nie, testament nie musi być osobnym pismem. Stanowić może także część innego dokumentu (np. listu spadkodawcy; uchw. SN z 28.4.1973 r., III CZP 78/72, OSN 1973, Nr 12, poz. 207).

Pytanie 18. Czy można sporządzić testament w formie ustnej?

Tak, jest to testament określany jako allograficzny lub urzędowy. Spadkodawca sporządza go w ten sposób, że **w obecności 2 świadków oświadczy swoją ostatnią wolę ustnie wobec wójta** (burmistrza, prezydenta miasta), starosty, marszałka województwa, sekretarza powiatu albo gminy lub kierownika urzędu stanu cywilnego.

Oświadczenie spadkodawcy spisuje się w protokole z podaniem daty jego sporządzenia. Protokół odczytuje się spadkodawcy w obecności świadków. Protokół **powinien być podpisany przez spadkodawcę, przez osobę, wobec której wola została oświadczona, oraz przez świadków**. Jeżeli spadkodawca nie może podpisać protokołu, należy to zaznaczyć w protokole ze wskazaniem przyczyny braku podpisu.

Sporządzenie testamentu allograficznego wymaga poniesienia opłaty skarbowej. Opłata skarbową za sporządzenie protokołu zawierającego ostatnią wolę spadkodawcy wynosi 22 zł (ustawa z 16.11.2006 r. o opłacie skarbowej, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 2111).

Osoby głuche lub nieme **nie mogą** sporządzić testamentu w ten sposób.

Pytanie 19. Ilu świadków powinno być obecnych przy sporządzaniu testamentu allograficznego?

Kodeks cywilny wymaga obecności **2** świadków, **obok** osoby urzędowej. Ustawa nie zabrania jednak, aby w czynności tej uczestniczyło ich więcej. Nie ma przeszkód, aby obowiązki świadka pełnił protokolant, który jednocześnie utrwała treść testamentu.

Pytanie 20. Jak może wyrazić swoją ostatnią wolę spadkodawca, co do którego istnieje obawa rychłej śmierci albo jeżeli wskutek szczególnych okoliczności zachowanie zwykłej formy testamentu jest niemożliwe lub bardzo utrudnione?

Jeżeli istnieje obawa rychłej śmierci spadkodawcy albo jeżeli wskutek szczególnych okoliczności zachowanie zwykłej formy testamentu jest niemożliwe lub bardzo utrudnione, **spadkodawca może oświadczyć ostatnią wolę ustnie** przy jednoczesnej obecności **co najmniej 2** świadków.

Treść testamentu ustnego może być stwierdzona w ten sposób, że jeden ze świadków albo osoba trzecia **spisze oświadczenie spadkodawcy przed upływem roku od jego złożenia**, z podaniem miejsca i daty oświadczenia oraz miejsca i daty sporządzenia pisma, a pismo to podpiszą spadkodawca i dwaj świadkowie albo wszyscy świadkowie.

W wypadku gdy treść testamentu ustnego nie została w powyższy sposób stwierdzona, można ją w ciągu 6 miesięcy od dnia otwarcia spadku stwierdzić przez **zgodne zeznania świadków złożone przed sądem**. Jeżeli przesłuchanie jednego ze świadków nie jest możliwe lub napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody, sąd może poprzestać na zgodnych zeznaniach 2 świadków.

Pytanie 21. Które testamenty zaliczamy do szczególnych i na czym polega ich ograniczona moc prawna?

Do testamentów szczególnych zaliczamy: testament ustny (art. 952 KC), testament podróżny (art. 953 KC) oraz testamenty wojskowe (art. 954 KC).

Testament szczególny traci moc z **upływem 6 miesięcy od ustania okoliczności, które uzasadniały niezachowanie formy testamentu zwykłego**, chyba że spadkodawca zmarł przed upływem tego terminu. Bieg terminu ulega zawieszeniu przez czas, w ciągu którego spadkodawca nie ma możliwości sporządzenia testamentu zwykłego.

Pytanie 22. Czy przy powołaniu spadkobiercy testamentowego dopuszczalne jest zastrzeżenie warunku lub terminu?

Zastrzeżenie warunku lub terminu, uczynione przy powołaniu spadkobiercy testamentowego, uważane jest za **nieistniejące**. Jeżeli jednak z treści testamentu lub z okoliczności wynika, że bez takiego zastrzeżenia spadkobierca nie zostałby powołany, powołanie spadkobiercy jest **nieważne**. Konsekwencje powyższe nie dotyczą sytuacji, jeżeli ziszczenie się lub nieziszczenie się warunku albo nadejście terminu nastąpiło przed otwarciem spadku.

Pytanie 23. Jaka funkcję pełni „spadkobierca podstawiony”?

Gdyby osoba powołana jako spadkobierca ustawowy lub testamentowy (**spadkobierca ustanowiony**) nie chciała lub nie mogła być spadkobiercą, można powołać **spadkobiercę podstawionego** (substytucyjnego) (np. „powołuję do spadku Uniwersytet Warszawski na wypadek, gdyby moja żona nie chciała lub nie mogła być spadkobierczynią”).

Spadkodawca musi określić w testamencie zarówno spadkobiercę ustanowionego, jak i spadkobiercę podstawionego.

Możliwość podstawienia zwykłego to **wyjątek** od wyrażonego w art. 962 KC zakazu zastrzegania przy powołaniu spadkobiercy testamentowego warunku lub terminu.